

ZAČETKI SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Slovensko srednjeveško pismenstvo:

Pismenstvo je pojem za začetke slovenske književnosti v srednjem veku. Zajema vsa ohranjena besedila tega časa, ki so maloštevilna, poleg tega so skoraj vsa cerkvenega značaja. Med posvetne zapise štejejo le zapisi slovenskih imen, mesecev, števnikov in priseg. Vsa ta besedila so nastala od 10.stol. do začetka 16.stol. v zelo različnih področjih: na Koroškem, Gorenjskem, Dolenjskem, Goriškem; izjema je Štajerska, kjer ni bilo ohranjenega nobenega besedila. Pismenstvo je nastajalo v okviru srednjeveške katoliške cerkve na Slovenskem.

Ob obredih, ki so se opravljali v latinščini, so se uporabljale krajše molitve, nagovori in pesmi v slovenskem jeziku, večinoma ustno.

Glavne zvrsti: predvsem molitev, pridiga in cerkvena pesem. Le-ta spada v poezijo in jo imamo praviloma za del besedne umetnosti. Poglavitna dela pismenstva so tri skupine zapiskov, nastale v različnih časih in krajih, in sicer:

- Brižinski spomeniki, zapisani ok.1000, verjetno na Koroškem
- Rateški ali Celovski rokopis, nastal ok.1380 v Ratečah
- Stiški rokopis, starejši del ok.1430, drugi del pa je nastal ok.1440 v Stični

Vsa dela v srednjeveškem pismenstvu so priredbe latinskih in nemških izvirnikov, so samo polliterarna dela; ne gre za pravo umetniško književnost, temveč le za izhodišče zanjo.

V dobi **reformacije** (veliko evropsko gibanje za obnovo cerkve v smislu prvotnih krščanskih načel in katoliške reakcije na to gibanje) je bila družba na Slovenskem še vedno fevdalna, vendar že v globoki krizi. Prihajalo je do nasprotij med družbenimi razredi in sloji. Od zunaj pa so deželo ogrožali številni turški vpadi. Avtoriteta cerkve je upadala zaradi nereda in razvad med duhovščino. Krizo pa so samo še poglobljali kmetje, ki so bili nezadovoljni s svojim položajem. Posledica so bili kmečki upori. Konservativno in cehovsko meščanstvo, ki se je čutilo ogroženo, je nastopalo proti kmečkim težnjam in se naslanjalo na lokalno fevdalno gospodo. Reformacija je bila najbolj zastopana med meščanstvom, saj je v njej videlo sredstvo za odpor proti vladarskemu centralizmu. Najmanj je bila zastopana med kmeti, saj jim ni prinašala ničesar, kar bi zares koristilo njihovemu socialnemu položaju. Zlasti za časa kmečkega upora v letih 1572 – 73 je stal protestantizem ob strani. Zato je protireformaciji uspelo uvesti katolicizem kot edino vero v slovenski deželi. Zmaga **protireformacije** je pomenila uničenje nemškega plemstva na Slovenskem.

Protestantska vera in cerkev sta bili okoli leta 1600 nasilno zatrti s protireformacijo, vendar sta odločilno razširili književno delo v slovenskem jeziku. Samostojnega kulturnega dela je bilo razmeroma malo, saj se je vsa kultura ravnala po religiji, ki je bila v središču duhovnega življenja. Značilnosti slovenske književnosti v njenih začetkih:

- književnost je bila popolnoma podrejena cerkvenim potrebam (zahtevala je neposreden stik vernika z verskimi resnicami: branje, petje in poslušanje v slovenščini),
- slovenščina je postala knjižni jezik, zato se je v njej utemeljila prava književnost,
- protestantska književnost je bila zaradi verske usmeritve večinoma neumetniška, poučna, praktično uporabna za cerkvene namene.

V času slovenske reformacije in protireformacije je evropska literatura sledila toku visoke in pozne renesanse. Kultura se je osvobodila religioznih in cerkvenih vezi srednjega veka: svet in človek nista več omadeževana z izvirnim grehom, ampak sta sama na sebi najvišja vrednota. Reformacija je bila sovražna renesansi, zato njenega slovstva ni niti pospeševala niti razvijala. Slovenska reformacija se je naslanjala deloma na humaniste (Erazem Rotterdamski) in na voditelje nemškega luteranstva (Martin Luther, Melancton). Sprejemala ni samo njihovih idej, večinoma verskih, ampak se je zgledovala tudi po slovstvu, ki so ga pisali (prevodi Svetega pisma, teološki traktati, katekizmi, cerkvene pesmi, slovarji, slovnice, razlaga Svetega pisma).

Zvrsti in oblike:

Slovstvene zvrsti slovenske reformacije in protireformacije so deloma literarne, večidel pa polliterarne. To so tiste oblike pisanja, ki jih zahteva verski nauk za cerkveno rabo. To so: prevod Svetega pisma, zbirke odlomkov iz svetopisemskih besedil za nedelje in praznike, zbirke razlag svetopisemskih tekstov, katekizmi, slovnica, slovar in abecednik. Tu so tudi zbirke pesmi ali pesmarice, ki so tudi izrazito verskega značaja. Pomembne pesniške umetnine pa so: psalmi, Visoka pesem, himne...